

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ TARAFINDAN
YILDA BİR ÇIKARILIR

1965

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ . 1965

Yıl: 1965

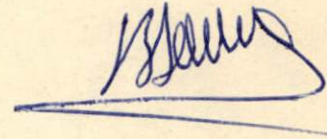
Cilt: XIII

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ TARAFINDAN
YILDA BİR ÇIKARILIR

Öğrencim
Şamil Dağcı'ya, Bekir Demirkol

18-10-1985

1965

İ Ç İ N D E K İ L E R

	Sayfa
Ord. Prof. Suut Kemal YETKİN : <i>A Survey of Turkish Painting</i>	1
Prof. Dr. Mehmet TAPLAMACIOĞLU : <i>Din ve Toplum İlişkileri ve Dinî Gruplar</i>	13
Öğ. Gö. Osman KESKİOĞLU : <i>İsmail Gelenbevi ve Sübût-ı Hilâl Me- selesi</i>	21
Doçent Dr. Cavit SUNAR : <i>Namazdan Maksat Nedir?</i>	31
Doçent Dr. İbrahim A. ÇUBUKÇU : <i>Hicrî 5. / Milâdî XI inci Yüzyılda İs- lâmda Siyasî ve Dinî Durum</i>	39
Öğ. Gö. Osman KESKİOĞLU : <i>"Yeni İslâm Düşüncesi" Üzerine Bazı Görüşler</i>	45

B i b l i y o g r a f y a

Doçenç Dr. İbrahim A. ÇUBUKÇU : <i>Histoire de la Philosophie Islamique</i>	53
Doçent Dr. Yaşar KUTLUAY : <i>A History of Muslim Philosophy</i> . . .	57
As. Dr. Hikmet TANYU : <i>Konfüçyüs, Feylesof ve Din Kurucu</i> .	59
Prof. M. Tayyib OKİÇ : <i>Tunus'taki Manastır şehri Mezar Kıt- beleri</i>	65

Konfüçyüs, Feylesof ve Din Kurucu, Derleyen: Hayrullah Örs, Remzi Kitabevi, İstanbul 1964, Yükselen matbaası, 339 sayfa.

Bu eser, Prof. Fong Yeou-Lan'ın, *Precis d'Histoire de la Philosophie Chinoise*; Prof. W. Eberhard'ın, *Histoire de Chine*; Liu Wu-Chi'nin, *La Philosophie de Konfucius*; Pierre Do-Dinh'in, *Konfuzius in Selbszeugnissen und Bilddokumenten*; Richard Wilhelm'in, *Kungfutse. Gespräche. Lun Yü*; Richard Wilhelm'in, *Kungfutse. Schulgespräche Gia= Yü*; gene, Richard Wilhelm'in, *Das Buch der Sitte, Li Gi*, ve Prof. W. E. Soothil'in, *Les Trois Religions de la Chine* adlı eserlerinden derlenerek vücuda getirilmiştir.

Eserin ilk sayfasındaki Çinle ilgili bir haritayı müteakip (Önsöz Sf. 5-7) gelmekte ve Hayrullah Örs, bu derlemedeki parçaları çeşitli çevirilerle karşılaştırdığını, bilhassa Lun Yü'den çevirilenler arasında farklar olduğunu, bunlardan "en akla yakın olanı seçmekten başka çare bulama" dığını söylemektedir. Önsözü takiben (Çinin En Eski Tarihine Bir Bakış) (Sf. 9-43) gelmektedir. (Çinin Eski Tarihi Üzerine Elimizdeki Belgeler) ve muhtelif sülâleler ve Çindeki ilk inançlar ele alınmaktadır. Sayı konulmasının faydalı olacağı ve II. bölümü teşkil eden (Konfüçyüs) (Sf. 45-120) ta, Konfüçyüs'un (M. Ö. 27 Ağustos 551 - 479) kimliği, doğuşu ve hayat hikâyesi etraflı olarak anlatılmaktadır. Bu çevirinin edebî niteliğine bir örneği aşağıdaki cümle ve mısralar gösterir, sanıyoruz". M. Ö. 479 yılında Kung, bir sabah erkenden kalkmıştı. Kapının önünde bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, arkasından bir değneği sürüklüyor ve şu şarkıyı söylüyordu:

Yıkıldı Taişan;

Koca ağacı devirdiler;

Bilge de geçip gidiyor, bir kuru yaprak gibi!" (Sf. 96).

Geleneklere bağlı olan (Sf. 99) Konfüçyüs'ün (İnsanlık Ülküsü "Jen (tam insanlık; biz bunu adamlık diye çeviriyoruz), *İ* (doğruluk, sadıklık), *Li* (Töre), *Ce* (Zekâ, akıl), *Hsin* (güvenilir olmak, verilen sözü tutmak)." (Sf. 105) tir. "Dsi Gung sordu:" İnsanın bütün hayatı boyunca uyabileceği bir söz var mıdır? . . . Üstad dedi ki: "*Başkalarını sevmek, kendin için istemediğin şeyi başkalarına yapma*" (Lun Yü, 15, 23) Konfüçyüs'ün İnsan Sevgisi ve İnsanı tanımağa ve devlet idaresi için tam adamları seçme işine verdiği önem karşısında, ihmal, kayıtsızlık ve lâubalilik kötü görülmekte, "vakar, âlicanaphk, doğruluk, çalışkanlık ve iyilik" le insanların kullanılabilceği (Sf. 106) belirtilmektedir.

Haksızlığa iyilikle karşılık verme yerine, haksızlığa doğrulukla karşılık vermeği ve iyiliğe karşı iyilikle davranmağı öğütler. (Sf. 108)

Konfüçyüs'e göre "Gerçek Orta", "Ölçüsüz olmayış, taraf tutmayıştır". Onda "Orta fikri (Gerçek Orta) ruhun doğruluk ve adalete dayanan, ölçülü ve ahenkli bir durumudur." (Sf. 113)

Konfüçyüs'ün ölümünden sonraki varlığın ne olduğu sorusuna karşılığı: "Siz hayatın ne olduğunu bilmiyorsunuz; ölümün ne olduğunu nasıl bileceksiniz?" dir. (Sf. 118)

Dsi Lu'nun, Konfüçyüs'e "tanrılara ve ruhlara nasıl hizmet edilebileceği sorusuna verdiği karşılık şöyle olmaktadır:" "Daha insanlara hizmet edemezken tanrılara nasıl hizmet edilebilir?"

Konfüçyüs, tanrıları saymayı, ama onlardan uzak durmayı ve "ibâdet işi"ni "Göğün Oğlu'na ya da onun vekiline" bırakıyor. Konfüçyüs, tanrılara saygıyla kurban sunmayı öğütler ve "Kim Göğe karşı günah işlediyse, onun yakarabileceği kimsesi yoktur." ve "kendisi için:" "Ben çok dua ettim" der. (Sf. 118)

Konfüçyüs zamanında "inanılan tanrılar ve ruhların sayısı inanılmayacak kadar büyüktür. Evi koruyan tanrılar, toprağın, yolların, dağların, nehirlerin v. b. g. tanrıları ve hepsinin üstünde de dedelerin ruhları" vardı. (Sf. 118) . . Şang-Ti, bütün tanrıların, hattâ Göğün bile efendisi idi. Kung'un da başka türlü düşündüğü tahmin edilemez. Ama o, Şang-ti, yani en üstün tanrı yerine daima *Tien*, yani *Gök* deyimini kullanmıştı. Önceden de söylemiş olduğumuz gibi, Kung bir din kurucusu, ya da reformacı değildi. Onun amacı doğrudan doğruya *toplumun düzeni, ahlâkı ve mutlu yaşaması idi*. Bu bölümü onun şu sözleriyle bitirelim:" "Eğer hakikat ortaya çıkacaksa bu, *Göğün* arzusudur; yok, eğer hakikat kaybolacaksa, bu da *Göğün* arzusudur." (L. Y. 14, 38) (Sf. 119)

Eserin Üçüncü Bölümü (Lun-Yü) (Konfüçyüs'ün Konuşmaları) (Sf. 121-263), Doç. Dr. Muhaddere Özerdim, tarafından 1963 yılında yayımlanmış (Konfüçyüs, Konuşmalar (Lun-Yü) kitabının ayrı bir çevirmesidir. Bu çeviriyle, Hayrullah Örs'ün çevirisi arasında bazı anlam farkları varsa da, iki çevirmenin yeni basımlarında taraflarca karşılaştırma yapılması ve doğru anlamının belirlenmesi elbette faydalı olacaktır. Hayrullah Örs, Lun Yü (Konfüçyüs'ün Konuşmaları)'nı "*Gök'ün iradesini tanımayan, üstün insan olamaz. Kim seçkinliğin yolunu erkânını bilmezse o sağlam olamaz. Kim söz bilmezse, O, insanları tanıyamaz*" sözleriyle sonuçlandırıyor.

(Konfüçyüs) kitabının Dördüncü Bölümü (Gia-Yü (Okul Konuşmaları) ve Li-Gi (Törelere Kitabı) (Seçmeler)'dir. (Sf. 265-322) Kung-Futse, burada "Dünya da beş ağır suç vardır, haydutluk ve hırsızlık bunların içinde değildir. Birincisi âsi tabiatlılıkla birlikte gözü peklik. İkinci İkincisi aşağı (alçak) bir yaşayışla birlikte inatçılık. Üçüncüsü, yalancılıkla birlikte çenesi kuvvetli oluş. Dördüncüsü herkesin ayıbını aklında tutmakla birlikte, çok tanıdıkları olmak. Beşincisi de haksızlığa yönelimle birlikte bunu süslemek isteği." (Sf. 272) Böylece *Konfüçyüs, şarlatan, hizipçi ve yalancı politikacılığı, ikiyüzlülükle, zulümle yürütenleri, "insanlar arasında en büyük câni" olarak görüyor.* (Sf. 272)

Konfüçyüs, kanunlar ve uygulanması hakkında şu düşünceleri ileri sürüyor: "Eğer kanunlar yolunda değilse, ceza vermiye kalkılmaz. Neden mi bu? Eğer baştakiler öğretilmedilse suç halkın değildir. Eğer emirler gevşek, cezalar keskinse bu haydutlara yakışır bir şeydir. Eğer zamansız vergi alırsa, bu acımazlıktır. Öğretmiye çalışmadan hemen kusursuzluk istemek zâlimliktir. Ancak bu üç hatadan kaçınmış olan bir devlet ceza kanununu uygulayabilir: Ceza adalete uygun olmalıdır, öldürmek adalete uygun olmalıdır. Yüreğinin istediğini uygulama sakın," Eger "Örneği yok bunun" dersen, o zaman, ceza verecek yerde, öğret! (Sf. 274) Konfüçyüs'ün "Uygun insanların nasıl seçilebileceği" ne verdiği karşılık şöyle oluyor: "Herkes yapabileceği iş verilmeli. Hazır cevapları almamalı, başkalarının sözünü kesenleri almamalı, çok söyleyenleri almamalı. Hazır cevaplar aç gözlüdür, söz kesenler terbiyesizdir, gevezeler içten pazarlıktır." (Sf. 276) Böylece Konfüçyüs, "*Bir memurda herşeyden daha önemli olan taraf onun güvenilir olmasıdır, bilgisine ve yeteneklerine ondan sonra bakılır. Güvenilir olmayıp da birçok yetenekleri olan, yırtıcı bir kurda tenzer, böylesine yaklaşmamalıdır.*" diyor. (Sf. 276) Aristokratik bir anlayışı olan (Sf. 277, 279) Konfüçyüs, "Seçkin" in "başkasına iyilikte yardım etmesini" "kötülükte yardım etme" mesi gerektiğini belirtiyor. "*Herkesin Mutluluğu kendi elindedir!*" inancında olan Konfüçyüs'ün görüşü dikkati çekicidir: "Duka Ti Üstad Kung'a dedi ki:" Bir devletin var olması ya da batması, mutluluk ya da felâket, her halde Gök'ün yazgısına bağlıdır ve insanların elinde değildir". Üstad Kung karşılık verdi: "*Var olmak ve batmak, mutluluk ve felâket hep insanın suçundan ileri gelir. Gökteki işaretler ve yerdeki âlâmetler buna bir şey katamazlar*".

(Sf. 278) "Gök'ün işaretleri ve yerdeki alâmetler hükümdarı uyarmak içindir. Rüyalar ve mücizeler memurları uyarmak içindir. İşâretler ve âlâmetler iyi bir hükûmetten kuvvetli değildirler, hayaller ve rüyalar iyi bir tutumdan daha kuvvetli değildirler. Kim bunu anlayabilirse o, düzenin en üstün basamağına erişebilir. Yalnız bilge bir hükümdar buna erişebilir." (Sf. 279)

Ana babaya saygı ve bakıma çok önem veren Konfüçyüs, bu konu üzerinde bilhassa duruyor:

*"Ağaç kımıldamadan kalmak isterdi, ah,
Bıraktı mı rüzgârın esişi?
Oğul babasına bakmak isterdi, ah,
Beklemedi ki babası!
Yıllar geçer, geri dönmez ki,
Hangi ana baba ölmez ki?"*

Şimdi artık ben gitmek istiyorum, "böylece Konfüçyüs, anne babalarını bırakan öğrencileri uyarıp, onları evlerine döndürüyor." (Sf. 287)

"Eğitimin Değeri" (Sf. 287) üzerinde duruyor ve "Ölümden Sonra Hayat üzerine" (Sf. 291) eğilerek, bu husustaki inancının temellerini ortaya koyuyor: "Ölümler olanı biteni bilirler mi, yoksa bilmezler mi?" Üstad dedi ki: "Ölümler olan biteni bilirler desem, korkarım ki saygılı oğullar ve itaatli torunlar canlıların hesaplarını boşa çıkarırlar. Eğer olan biteni bilmezler desem, o zaman da yoldan çıkmış oğulların atalarını analarını gömmeden bırakacaklarından korkulur. Senin, ölümlerin bilinçleri olup olmadığını anlamak isteğin, şimdilik acelesi olan bir şey değildir. Sonradan bunu kendin öğrenirsin." (Sf. 291).

Konfüçyüs seçkinin, birşeyi öğrenemediği için, öğrenmişse onu benimseyemediği için, benimsemişse, onu uygulayamadığı için üç türlü tasası olduğunu, beş çeşit işten dolayı da utanması gerekeceğini söylüyor. Bunlar, uygun fikri olup ta bunun doğru ifadesini bulamadığı, sözle ifadeyi bulup da buna göre davranmadığı için, bir şeyi elde edipte sonra onu kaybetmekten, top-rağı olup da ona göre halkı olmamasından, gücü kendisinininkine denk olan hasmının başarı bakımından kendisini geçmesinden ileri geliyor. (Sf. 303, 304)

Konfüçyüs, hayatın 6 temeli olduğunu bu temeller sağlamsa o insanın seçkin olacağını belirtiyor. Bunlar, ödevin temeli, ata ana saygısı, töre'nin temeli yas duygusu, savaşta disiplinli olma ve temeli cesaret, devlet yönetiminde gerekli olan düzenin temeli tarım, tahta geçişte gerekli olan sağlam geleneklerin temeli miras sırası, malların üretiminde gerekli olan tam zamanın temeli çalışkanlıktır. "İnsan soyuna sopuna karşı sevgi beslemezse, başkalarıyla münasebet kurulamaz. Başlanan bir işi tamamlama becerilemezse, büyük bir işe girilemez. Sözlerde sadece duyulmuş olan şeyler tekrarlanırsa, çok konuşmaya kalkmamalıdır. Yakınlarını sükûna kavuşturmada, uzaktakileri kazanmaya kalkamaz. Onun için seçkinlerin yolu, temellere dönmek ve en yakın olan şeylere özenmektir." (Sf. 308, 309)

(Töre Kitabından (Li Gi) de eğitimin öneminden ve ölçülü orta yolun faydalarından bahsedilen Konfüçyüs: "En Yüce olan, ölçü ve ortadır, ama orada uzun zaman kalabilen insan azdır." (Sf. 315) diyor.

"Atmaca göğşe uçar.

Bahksa dibe dalar. "Bununla "Yolcu bütün yükseklik ve derinliklerinde araştırmak gerekir" denilmektedir. (Sf. 318)

“Eğitimin Devlet ve Toplumdaki Yeri”ne işaret ediliyor: “Yeşim taşı yontulmazsa ondan kap yapılamaz; eğer insan eğitilmezse o zaman yolu bilmez... daima eğitim ve öğretim...” (Sf. 320) “Öğretmek, öğrenmenin yarısıdır.” (Sf. 320)

Konfüçyüs adlı kitabın son (5. bölümü (Çin’de Dinsel Hayat)’tır. (Sf. 323-337) Bu bölümde (Dini Törenler ve Din) in XX. yüzyıldaki-komünist yönetimden önce imparatorluk çağı durumu incelenmiştir.

Dinin en önemli törenin de, imparator’un Şang-ti’ye (Gök’ün Efendisi) kurban sunması olayına değinilerek yalnız imparatorun “dünyanın, baş papazı, Gök’ün Oğlu” olduğu üzerinde durulmakta, hayvan kesilme ve yakılmalar anlatılmakta, “Göğe Tapış”ın gece yarısı olduğu belirtilmektedir. (Sf. 326, 327) “İmparator yalnız Şang-ti’ye ve kendi dedeleri”ne “Ti” lere tapıyor, ikinci derecedeki tanrılara, -kendisi de yarı tanrı sayıldığından- tapmıyordu. “Sungularını da yalnız göğe ve dedelerine yapardı. Sungular yiyecek, ipek kumaş parçaları ve yeşim taşı idi.” “. . . dedelerine bir kumaş parçası sunarsa Şang-ti’ye onikisini sunardı. Kurbanlar kursuz ve lekesiz, tek renkli boğalardı. Törende dualar okunurken imparator ve törende bulunanlar diz üstü dururlardı. Dualar bitince imparator belirli bir sayıda secde ederdi. Sonra kumaşlar ve öteki sungular, içi kor dolu ocaklara atılarak yakılırdı. Törenin büyük bir kısmında tapınağın etrafında çalgılar çalınır, pandomima ve danslar yapılırdı. Sabah olunca imparator Şang-ti’ye şu söylevi okurdu: “Her şeyin başlangıcında, karanlık ve şekilsiz, büyük bir kaos vardı. Beş unsurun belirmesi daha başlamamıştı, güneşle ay daha parlamıyorlardı, bu kaosun içinde ne şekil, ne de renk vardı. İşte o zaman sen, ey yüce hükümdar, kaba ile inceyi (madde ile ruh) ayırarak gücünü gösterdin. Gökü yarattın. Yeri yarattın. İnsanı yarattın, bütün varlıklar senden varlık ve güç aldılar”. Bundan sonra Yer sunağına gidilir ve orada da gene imparator ibâdet ederdi.

Her vilâyette böyle resmî kurban törenleri yapılırdı. Mandarenlerin görevlerinin başında bu törenler gelirdi. (Sf. 328, 329) Çin’de büyük mevkideki adamlar için tapınaklar yapılması ve bu adamların tanrılar arasına katılması geleneği mevcuttur. Nitekim “Konfüçyüs’de M. Ö. 57. yıl” da imparator’un fermanıyle tanrılar arasına katılıyor. (Sf. 332, 333)

Çin’de üç dinin bulunduğu-Konfüçyüs, Taoizm ve buddizm’in resmen tanındığı (Sf. 334) anlatılmakta, ve Çin’de komünist yönetiminden daha önceki yıllarda, bu dinlerin mevkiine dair bilgi sunulmaktadır. “Bunlardan Konfüçyüsçülük -Kung’un tasarladığına göre- insanların dinsel ödevlerini dedelere ibâdet ve törelere uygun dürüst bir hayatla, etrafında sayısız yardımcıları bulunan Gök’ü memnun etmekte buluyordu. Taoizm, kendi tarafından olanlara bu hayatta iç dinginliği ve dirliğini en başta ödev olarak salık vermektedir, bununla ve bir yandan dürüst ve ahlâklî bir hayat, öte yandan animizm, sihirbazlık ve ölümsüzler arasına yüceltilmiş büyük adamlara tapmanın bir karışımı olan sapık inançları uygulamakla ölümsüzlüğün kazanılabileceğini söylemektedir. Buddizm ise müminlerine, Buddha ve Buddisava’nın adını tekrarlamak, imsâklî yaşamak, hacca gitmek, başkalarına karşı yüksek kalbli davranmak ve üstün ahlâklî olmakla bu dünyadan kurtulup Nirvana’ya kavuşacaklarını söylemektedir.

Ama Çin’de bu üç din birbirinden ayrılamaz, her üçü de Çinli’nin ruhuna işlemiştir ve âdeta bir öğretinin dalları olarak sayılabilirler. Zâten bu yüzdendir ki Çin’de din kavgaları da olmamıştır.

Semavî dinlerde gördüğümüz gibi, cami, kilise, ya da sinagoga benzer, insanların birlikte ibâdet edecekleri yerler ve böyle ibâdet şekilleri yoktur.

Ticaret veya sanatla ilgili tanrılar, toprak (Sf. 334) ve ürünlerin tanrıları, zenginlik tanrısı ve onunla ilgili sunaklar (Sf. 335, 336) hastalık için, ilâçlar için, çocuk muradı için, tanrılardan, taoist tapınağındaki tanrıdan veya budist tanrılarından yardım istenir ve adaklar ada-

nr, mum ve tütsüler yakılır ve birçok defa eğilerek selâm verilir, tanrılara yiyecekler sunulur. (Sf. 336)

“Din onlarda siyasete, ahlâka, yaşayışın her alanına girmiştir. Bütün sayısız tanrıların üstünde tek bir tanrı fikrine, Gök’ün efendisi Şang-ti’ye inançları, onların daha ilkçağda tek tanrıçılığa erişmiş olduklarını gösterir. Ama Çin’e sonradan yerleşen taoizm ve buddizm çok kötü bir rol oynamış ve dini, bir sapık inançlar yığını kılığına sokmuştur. Buddizmin Çin’e girişinden önce hemen hemen hiç bulunmayan putlar ondan sonra alabildiğine çoğalmıştır.” (Sf. 337)

Konfüçyüs hakkında etraflı bilgi bulunan, bu eser Dinler Tarihi ve Kültür hayatımız bakımından önemli bir kazanç olmuştur demekte haksız olmadığımızı sanıyoruz.

Dr. Hikmet TANYU